

Fenomenolojik Postmodern Pragmatist Değerler Eşliğinde Eklektik Siyaset Kuramına Giriş

Muhammet Barkım CANLIOĞLU*

Özet

Toplumsal gerçekliğin inşa edilen bir yapı olarak kabul edildiği günümüzde küresel serbest piyasacı politikaların takibinde kitlesel medya ve sosyal medya araçları eşliğinde, tarihin sonu ve liberalizmin zaferi kutlanmakta, ideallerden uzak konformist günü birlik toplumsal yaklaşımlar sergilenmektedir. İklim değişikliği, büyük göç hareketleri, radikalleşen muhalif eğilimler gibi çağımızın öne çıkan sorunlarına çözüm aramak yerine, daha fazla büyüme daha çok tüketim ve insancılıktan öte inovasyon amaçlı yeniliklere odaklanan kamu gücü sermaye odaklarının inisiyatifine bırakılmıştır. Dolayısıyla tanı için geç tedavi için erken sayılabilecek bir dönemde bu çok boyutlu sorunların geniş boyutlu felsefi bir analizine ihtiyaç vardır. Bu çalışmadaki amacımız, ötekisiz, ezensiz ve ölçülü bir küresel toplum bilinci oluşturmak için yirminci yüzyıldan yirmi birinci yüzyıla geçişte ön plana çıkan üç büyük düşünce akımı olan fenomenoloji, postmodernizm ve pragmatizmin analizini yapıp eklektik bir yöntemle bu üçünü birlikte işletecek temel çatıyı ve özgün değerleri oluşturmaktır. Böylece hem temel değerlerinde ortak hem de güncel ve yerel yaşama uyarlanabilir bir siyasal yaşam felsefesi kurulacaktır. Geniş tabanlı bir sosyal demokrasi, reformist bir parlamentarizm ve buna uygun yenilikçi oy verme sistemlerinin sunumuyla çalışmamız sonlandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Fenomenoloji, Postmodernizm, Pragmatizm, Eklektizm, Siyaset Felsefesi*

JEL Sınıflandırma Y800

In Company With Phenomenological Postmodern and Pragmatist Values An Introduction to Eclectic Political Theory

Abstract

End of history and victory of liberalism is celebrated in today's world where social reality is accepted as a built structure, also conformist and idealless approaches pursued by global free market policies are widely exhibited in company with social media. Instead of searching solutions to primary issues of our age, like climate change, mass migration movements, radicalizing antagonistic trends; public power is left to initiation of private sector by focusing on growth, increasing consumption and innovation. So in a period which can be called late for recognizing problem but also early to fix it those deep problems are needed to widely philosophical solutions. In this study our aim is organize a consciousness without any externalized concept, without any radical aspect and with well-balanced method by analyzing three mainstream philosophies from 20th century to now: Phenomenology, Postmodernism and Pragmatism. In this way an eclectic method which can combine these three philosophies by creating conceptual roof and originalities will may be applied. Thus a political life philosophy consists of common values in main area and also adaptable to local daily life will be created, after reaching to notions of broad-based social democracy a reformist parliamenterism and renovative multiple voting system, our study will be ended.

Keyword: *Phenomenology, Postmodernism, Pragmatism, Eclecticism*

JEL Codes: Y800

* Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Doktora Öğrencisi, barkimhp@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9512-0309

Giriş

20.yüzyıl iki dünya savaşı, bir soğuk savaş, onlarca yerel savaş, Afrika'da kıtlık, Balkanlarda ve Kafkaslarda katliam, ekonomik kriz ve daha birçok acı olayı içinde barındıran küresel ve yerel anlamda derin etkileri olan bir yüzyıl olarak tarih kayıtlarına geçerken bu yüzyılda yaşanan çatışmalarda tahminen 100 milyon kişi ölmüştür. Bu sayı 18. yüzyılda dünya üzerindeki insan sayısından fazladır (Giddens, 1992: 16,17). Yaşanan bu feci olayların ardından 21.yüzyılın ilk çeyreğinin de kutuplaşma, kaos, kitlesel yüzeyselleşme içerisinde geçtiği söylenebilir. Dolayısıyla 20.yüzyıldan edindiği acı tecrübelerden pek ders almışa benzemeyen dünyamızın teknikte ileri insanlık bilincinde geri bir dönem yaşadığı belirtilebilir.

20.yüzyılın sonlarında yıkılan sosyalist bloğun ardından kendine yeni bir rakip arayan Batı'nın yeni bir "öteki" oluşturmaya çalışması günümüzde sorun yaratmaktadır. Bir yandan küreselleşmeyi benimsediğini söyleyip diğer yandan ülkelerinin sınırlarına duvar örmeyi planlayan devlet adamlarıyla yaşam özgürlüğünü savunup kendi dini kültürü ve yaşam pratikleri dışındaki simge ve göstergelere karşı önyargılı demeçler veren politikacılar bu durumu kötüleştirmektedir. Bunun sonucunda kendinden olmayanı ötekileştirme nedeniyle Batı uygarlığının sonlanabilmesi bile mümkündür (Acar, 2003: 41).

Günümüzün sorunları tarihsel çözümlmeyi içeren çok yönlü bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Zaten son dönemlerde tanımlama, genelleme ve açıklama şeklindeki mutlak bilimsellik anlayışının yerine anlamaya odaklı kendiliğindenci görececi, yorumsamacı ve çoğulcu bilimsellik anlayışı öne çıkmaktadır (Fedayi 2017: 8). Bu çalışmada çağımıza yön veren Batı uygarlığının 20.yüzyıldaki başat felsefe akımlarından fenomenoloji, postmodernizm ve pragmatizmin siyasal düşünceye nasıl yansıdığı incelenecek ardından mevcut siyasal konjonktürün analizi yapıp geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır.

1. Fenomenolojiden Postmodernizme: Özümsemecilikten Dil Oyunlarına

Fenomenoloji, Türk Dil Kurumu sözlüğündeki karşılığıyla görüngübilim, farklı çalışmalarda özbilimi, olaybilim, bilinç bilimi şeklinde de tanımlanan bir yöntem, felsefe ve yaklaşım biçimidir. Bu yaklaşım en net haliyle Husserl'in "Zu den Sachen Selbst!" yani "Şeylerin özüne dönelim!" (Husserl, 2014: 27,28) çağrısında somutlaşmaktadır Fenomenolojik yöntem iç içe geçmiş fenomenolojik tavır, yönelimsellik, paranteze alma, fenomenolojik redüksiyon ve fenomenolojik refleksiyon gibi birçok adımdan oluşan karmaşık bir yöntemdir (Aydoğdu, 2018: 1291-1322). Bu karmaşıklığına rağmen politikanın ölçeğinin fenomenolojik olarak yerleştirilmesi bireyin farkındalığı hem kendisi hem de çevresindekiler için ilerletici olarak eylemlerini etkileyecektir (Köseoğlu, 2012: XI)

Daha önce Lambert tarafından optiğin bir biçimi olarak tanımlanıp Hegel tarafından gizli olanın ortaya çıkarılması olarak ifade edilen Fenomenoloji, 19. yüzyılda baskınlaşan pozitivizmin fiziksel dünya odaklı dünya görüşüne ve bu dünya görüşünün dayattığı tek tipçi bakış açısına tepki olarak Husserl tarafından sistemleştirilmiştir. Amacı öznel deneyimlerin kesin bilgiye ulaşma yolunda en net biçimde analiz edilerek kesin bir bilim olarak felsefeyi kurmaktır. Fenomenolojik yöntem, ampirik pozitivist yöntemin aksine önceden belirlenmiş, sınırları çizilmiş, olmuş bitmiş, yani birden gerçekleşen basit bir yöntem değildir. Fenomenolojik yöntemde nesneyi,

dünyayı açıklamak ve temellendirmek için onlara adım adım yaklaşılarak kavranılmaya çalışılır. Böylelikle asıl varlığa ulaşılmış olunur (Aydoğdu, 2018: 1313).

Husserl'in kesin bilgiye ulaşma yolculuğu Brentano'dan aldığı yönelimsellik ilkesiyle başlayıp bunu "epokhe" ve "redüksiyon" yöntemleriyle genişletmiştir. Araştırmalarının ileriki safhalarında kişinin bu yöntemi uyguladığı bilgi dünyası olan "yaşam dünyası"na genişletip diğer öznelerle muhatap olduğu "özneler arasılık" kavramını da çalışmalarına katmıştır. Kişinin kendi dünyasındaki kesin bilgilerin yanında başkasının beni problemi sonucunda farklı dünyalardaki kesinliklerle karşılaşması dolayısıyla Husserl kesin bilim olma yönündeki iddiası zamanla farklı felsefe akımlarını tetikleyen daha mütevazı bir anlayış yöntemine dönüşmüştür.

Husserl hayatı boyunca kesin bilgi, şeylerin özü, bilimlerin yaşadığı kriz, Nazilerin zulmü gibi olguların etkisi altında kalmış bir filozof olarak çağımızın belirsizleşen, silikleşen toplumsal gerçeklik algısının yeniden inşasında çalışmalarıyla önemli bir işlev üstlenebilir. Paul Ricoeur'un da belirttiği gibi, toplumsal varoluşu konu edinen bir fenomenolojinin sağladığı en büyük avantaj dolaylımsız bir biçimde gerçekleştirilen biz deneyiminden gündelik toplumsal dünyaya özgü anonimliğe geçme biçimlerinin keşfidir (Ricoeur, 2016: 190).

Genel felsefesinde ve hukuk yaklaşımında bireyi vurgulayıp onun hak ve özgürlükleri doğrultusunda bir siyasal yapılanmaya işaret eden Husserl'in (Yeke, 2015: 65) kurucusu olduğu fenomenoloji bu ekolün büyüklerinden Maurice Merleau-Ponty'nin öğrencisi olan Lefort tarafından da "Siyaseti kavramanın da biricik yolu" olarak görülmüştür. Ona göre, bilimsel yöntemler "yaşanılan"dan uzaklaşmayı öngörüp "yaşanılanın soyut modelini" oluşturmayı hedeflediğinden ister istemez somut olanla bağlarını koparmaya yönelirken fenomenoloji ise "yaşanılanla buluşmak, yaşanılanın içkin anlamına" ulaşmak, bireyler ve toplum nezdindeki yankılanmalarını ve taşıdığı anlamları tespit etmeyi amaçlamaktadır (Vergin, 2003: 269)

Husserl fenomenolojisinin temellerini attığı ilk büyük yapıtı olan "Mantık Soruşturmaları"nda psikolojizmin eleştirisini yaparak saf mantığa yer açmaya ve bilinç edimlerinin yönelimselliğini ortaya koymaya çalışır. Bir geçiş yapıtı olan "Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe"den sonra ikinci dönemdeki ana yapıtı sayılan "Saf Bir Fenomenolojiye ve Fenomenolojik Felsefeye İlişkin Düşünceler"de ise "Transendental Fenomenoloji" düşüncesi ve "Fenomenolojik İndirgeme" yoluyla "Saf Ben"e ulaşmanın yolları öne çıkar. "Avrupa Bilimlerinin Krizi ve Transendental Fenomenoloji"de ise gelenek ve tarihin, yani kültürün işe katıldığını ve Husserl'in bir "Yaşam Dünyası"ndan (Lebenswelt) söz ettiğini görülmektedir. (Tepe, 2016: 4-5)

Husserl "Şeylerin kendisine dönelim" sloganıyla çıktığı yolda kendi bilincimizin bilgisinin emin olabileceğimiz tek şey olacağına inanmıştır. Bu nedenle birinci tekil kişiye tutunulmasını öğütleyen Husserl, her bilincin bir şeyin bilinci olduğunu vurgulamıştır. Ortaya koyduğu yönelimsellik doğrultusunda, önce yargı ve inançların bir yana konulmasını istemiştir. Bunun ardından önyargıların paranteze alındığı "Epokhe" yöntemini ondan sonra nesnelere bakışın yöneltildiği düşünce değişikliği metodunu ve son olarak yaşantıların tüm olasılıklarını serbest kılındığı indirgeme ve oluşturucu unsurların çeşitlenmesi yaklaşımını benimsemiştir. Fenomenolojinin görerek aydınlatarak anlam belirleyerek ve anlam ayrımı yaparak yol aldığını belirten düşünür bu görüngübilimsel yaklaşımın karşılaştırarak ayırım yaparak bağlayarak ilişkiye sokarak parçalara bölerek öğelerine ayırarak çalıştığını vurgulamış ve fenomenolojinin

kuramlaştırmadan matematikleştirmeden ve tümdengelimci kuram anlamında hiçbir açıklamada bulunmadığını ifade etmiştir (Husserl, 2003: 26).

Husserl'in "Filozof hep yeniden başlayan kişidir" şeklindeki sözü hatırlandığında (Lyotard, 2016: 59) günümüz dünyasının sorunlarına siyasetin fenomenolojik perspektiften verebileceği cevaplar üzerinde yeniden düşünülmesi kanımızca faydalı olacaktır. Bu doğrultuda fenomenolojinin siyasetle ilişkisinin olan ilişkisinin düzeyinin ve siyaset bilimine sunabileceği katkının boyutunun belirlenmesi önem kazanmaktadır. Fenomenolojik yöntem doğrultusunda yapılan siyaset bilimine dair akademik çalışmaların niteliğine bakıldığında Husserl'den başlı başına yekpare bir siyaset felsefesi çıkarmanın da onun apolitik kabul edilip siyaset biliminden soyutlanmasının da mümkün olmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda fenomenolojik yöntemin siyaset bilimine uygulanabileceği en verimli düzey bizce eklettik (seçmeci) düzey olacaktır.

Eklettik doğrultuda çalışmalar sürdürüldüğünde "Cogito" ve "Epokhe" eksenindeki fenomenolojik düşüncenin tarih felsefesine ve siyaset felsefesine dönüşümü araştırıldığında epokhe düşüncesinin doğal tavrı askıya almaya ilişkin bir eylem olarak özgürlüğe işaret ettiği görülür. Bu özgürlük Husserl'de politika öncesi ve tarihsel olmayan bir öznelliğe geri dönüşü gösterir. Araştırmalar fenomenolojinin özsel olarak apolitik olmadığını politikayı yeniden düşünmek için bir araç olabileceğini göstermektedir. Bu araştırmalarda Husserlci anlayışın bireysel ve zamansal özgürlük deneyiminde kolektif ve mekânsal bir özgürlük fikrine geçişin siyaset felsefesine yeni bir bakış açısı getirmeye sağlamaya çalışılmaktadır (Şan, 2015: 18).

Husserl'in politik anlayışına göre devlet doğal ya da pratik sözleşme ilişkisinden doğar. İkincisi devlet ya da politik topluluk üstlük ve astlık ilişkisi içinde şekillenir. Devlet ve onun otoritesinin doğallığı soy ilişkilerine bağlıdır. Politik topluluk bu ilişkilerin içine doğmakla tanımlanır aile etnik vb. bu ilişkileri ifade edilir ailede baba ilişkisi doğallığın ve doğal politik topluluğun karakteridir. Soysal ilişkilerde şefin üstünlüğü benzer bir yayılmanın ürünüdür soy topluluğunun doğurduğu doğal görünüm ile devlet ayrı birere topluluk türüdür. Husserl'in devleti ve politik topluluğu tanımlayışı Nazi Rejimine tepki olarak izlenmektedir. Politik topluluk hem kendini kurmakta hem de kurulmaktadır. Normal bir dünya kavrayışı ötekiyle bir arada yaşamayla genişledikçe kitleler ve bölgeler olarak ayrışır. İlk planda bir tehdit ile belirlenen politik topluluk kendi ve öteki arasında etkileşim aracılığıyla sabit yapılar ve politik birleşmeyi üretir. Sabit yapılar failleri kurmada ve sürdürmede birleşen iradelerin bir ifadesidir (Günlü, 2016: 111).

Husserl, 1935 yılında Prag'da verdiği bir derste şöyle söylemiştir: Muhafazakâr bir tavırla gelenekten hoşnut olanlar ve felsefe çevreleri birbiriyle dövüşecekler ve elbette ki kavga siyasal güç alanında gerçekleşecek. Felsefenin başlarında zulüm başlar zaten. Felsefenin fikirleri doğrultusunda yaşayan insanlar kanun dışı ilan edilir. Yine de fikirler bütün ampirik güçlerden kuvvetlidir." (Strauss, 1983: 9).

Fenomenolojik bir bakışla incelendiğinde siyasetin ve siyasal olanın tanımı özgürlük müdahalesi bir arada yaşama topluluk ve ötekinin sınırlarını çizme girişimidir. Özgürlük ve eşitlik karşılıklı olarak birbirlerini sınırlandırırken siyasal olanı belirleyen temel fenomen mücadeledir. (Günlü, 2017: 7) Mücadele kavramının kitlesel bir boyut içerdiğini ve Husserl'in ise bireyin eşyaya, öznenin nesnenin özüne yönelik tutumunu inceleyen bir perspektif geliştirdiğini dikkate alarak "peki siyasal mücadelenin özü nedir" diye sorduğumuzda siyasetin çok aktörlü ve

dinamik şekilde inşa edilen toplumsal gerçekliğin karşısında birbirine rakip akımlar farklı bakış açıları ve argümanlar arasında “konum almak” olduğunu düşünebiliriz. Böylece siyasete daha genel geçer ve daha özlü bir anlam bulmuş oluruz.

Husserlci bir yaklaşımla siyasetin özünün konum almak olduğunu ele aldığımızda konum kavramının hangi öğelerden oluştuğunu açıklamamız gerekecektir. Bu fenomenolojik konumun 20. yüzyıl felsefesindeki dönüşümler eşliğinde anlatabiliriz. Siyasetin fenomenolojik özü olan konum postmodern açı ve pragmatist mesafeden oluştuğu görülecektir. Yani: Konum= Açı+ Mesafe. Burada “konum” siyasetin kesin üzerinde uzlaşmış niteliğini (hukuk sınırları, insan hakları vs.) açıklarken “açı” siyasetin tartışmalı konularını (azınlıklar çoğulculuk vb.) belirtmektedir. “Mesafe” ise siyasal ideolojilerin belli söz dağarcıklarından ibaret yaklaşımlarına mesafeli bir pragmatist yaklaşımı ifade etmektedir.

Husserlci yaklaşımla özü görmeye yani siyasal mecrada konum almaya çalışan bireyci fenomenolojinin öznel tecrübelerden hareketle nesnele ulaşım fenomenolojiyi kesin bir bilim olarak ortaya koyma çabasının sonuçsuz kalması üzerine fenomenoloji üzerine de çalışmalar yapmış olan Lyotard’ın öncülüğündeki bir düşünsel hareket ile görececi yerelci herşeye muhalif bir yaklaşıma sebebiyet vermiştir. Bu yaklaşımın adı “Postmodernizm”dir.

Husserl gibi felsefede yeni başlangıçlar peşinde olan Lyotard da Husserl’in matematikten fenomenolojiye geçişine benzer bir biçimde marksizmden postmoderniteye geçmiştir. 1954-1964 yılları arasında sosyalizm ya da barbarlık isimli dergide yaptığı çalışmaların ardından 1974’deki “Libidinal Ekonomi” 1979’daki “Postmodern Durum” ve 1983’deki “Anlaşmazlık” eserleriyle dönüşümünü tamamlamıştır.

Lyotard, postmodernite ile modernitenin temel geçerlilik zemini oluşturan bilimsellik anlatısına karşı çıkararak düşünmede ve ifadede çeşitliliği sağlayacak imkânları araştırmıştır. Düşünür, bu postmodern anlatısı ile büyük evrensel söylemlerin yani üst anlatıların genel geçerliliklerini kaybettiklerini ve değiştirilmesi gerektiğini savunur. Lyotard, bu doğrultuda totaliter nitelikleri barındıran üst anlatıları heterojen dil oyunları ile bozarak farklı eylemlerin ve düşüncelerin de kendilerini ifade edebilmesini amaçlamaya çalışmıştır (Kılıç, 2015: 115). Lyotard postmodernizmi “meta anlatılara inanmazlık” olarak tanımlamıştır. O, 2. Dünya Savaşı sonrasında toparlanan Avrupa’nın yeni durumunu postmodern dönem olarak tanımlayıp bilginin konumunun değiştiğini savunmuştur. Postmodernitenin modernin içinde sunulamayanı sunmanın peşinde olduğunu belirtmiştir. Kitleleri gerçeklik algısında bütünlüğe karşı savaşa çağırmaktadır (Lyotard, 1997: 12,16,158,159).

Bir toplum kuramı olarak postmodernizm 1968’de doğmuştur. Postmodernizm bir anlamda dünyayı kendi algılayışından hayal kırıklığı duyan yabancılaşma kuşağının eseridir. 68 hareketlerinin yenilgisinin bu hayal kırıklığının nedeni olduğu ileri sürülebilir. Kültürel bir hareket olarak (bir ideoloji kuram ya da program olarak değil) postmodernizmin basit bir mesajı vardır: “Ne olsa gider” (Anything Goes). Bu bir başkaldırı sloganı değildir, ayrıca aslında postmodernizm isyancı da değildir. Postmodernizm ne muhafazakâr ne devrimci ne de ileridir. Postmodernizm ne yükselen bir umut dalgası ne derin bir umutsuzluk gelgittir; bu tür ayrımları ilgisiz hale getiren bir kültürel harekettir. Postmodernizm içinde sanatsal kültürel ve politik her türlü hareketin görülebileceği bir dalgadır (Heller ve Feher, 1993: 200-201).

Postmodernizmin bu özelliği aydınlanmanın Kıta Avrupası odaklı ve küreselleşmenin Anglosakson dünya odaklı yaklaşımlarına daha demokratik ve daha geniş tabanlı bir yaklaşım sunabilecek kapsamdadır. Zira Foucault'nun da belirttiği üzere "her toplumun kendi hakikat rejimi kendi genel hakikat siyaseti vardır, yani doğru kabul ettiği ve doğru olarak işlev gördürdüğü çeşitli söylem türleri mevcuttur. (Strathern, 2016: 106) zaten evrenin bütünsel yapısını ya da herhangi bir varlığı içerdiği öğeleri tanıyarak ve bunların karşılıklı ilişkilerini değerlendirerek bütünü en üst düzeyde açıklayan bir soyutlamaya varmak Yani bir üst bilgi oluşturmak postmoderne göre tipik bir aydınlanma hastalığı olan temellendirim (foundation) mantığıdır (Kutlu, 2003: 36).

Lyotard özelinde bakıldığında ise düşünürü postmodernizme götüren yeniden düşünme ya da sapma sürecine marksizm ve Freud'la başlayıp bu süreci Sorbonne'da verdiği derslerle sürdürdükten sonra dönüşümünü yazdığı fenomenoloji eserinin ardından Lacan'ın ve Culioli'nin eserleriyle şekillendirdiği görülmektedir. Bu dönemde hem birliğin kaybını, hem de tamlığın mezarının kazılmaya başlandığı konusunda bilinçlenmeye başlamıştır. Onun sonuçta vardığı nokta, tarihin yanılmaz bir siyasetin kurulması için ortaya çıkarılacak bir düzeni olmadığı ve yanılmaz siyasetin bulunmadığıdır. Zira hiçbir şey kesin değildir (Lyotard, 2016: 12; 103)

Postmodernitenin politik boyutu analiz edildiğinde ise postmodernitenin tarihsel bir dönem ya da net tanımlanmış bir eğilim olmaktan öte modernitenin daha geniş kapsamlı zaman ve mekânı içerisindeki bir özel kolektif zaman ve mekân olarak anlaşılabilir. Postmodernitenin esas temeli, dünyaya heterojen bir mekânlar ve zamansallıklar çoğulluğu olarak bakmaktır. Postmodernite kendisini yalnızca ötekiler karşısında yalnızca bu çoğulluk içerisinde tanımlayabilmektedir. Politikada toplumsal sorunlarda ya da başka bir şeyde başka ve daha iyi bir geleceğe işaret eden büyük anlatılar Avrupa'da artık ilerleme kaydedememektedir. Kurtuluş istenmeyen bir şey sosyo-politik ilerleme ise gülünç sayılmaktadır (Heller veFeher, 1993: 221).

Dolayısıyla Kıta Avrupası felsefesinde ve siyasal düşüncesinde iki dünya savaşı arası dönemden İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın yeniden inşası sürecine uzanan periyotta pozitivizmin katı bilimselliğine tepki olarak öznel bilinç edimlerini esas alan fenomenolojik özümsemecilikten, indirgemeciliğe genellemeciliğe ve tekçiliğe tepkili olan postmodernizme uzanan iki uç arasında bir savrulmuş yaşanmıştır. Tek başına siyasal arenadaki düşünsel dönüşümü gerçekleştirmeye yetersiz kalan bu iki yaklaşım da toplumsal gerçekliğe teklik-çokluk, yerellik-genellik, nesnellik-öznellik boyutlarında önemli açılımlar getirmişlerdir.

Ulus devlet olgusu 1980'lerden itibaren nispeten çözülmeye başlamıştır. Merkezî otorite ve onu kontrol eden mekanizma zayıflamış devletin denetlediği kamusal alan daralmaya başlamıştır. Ortaya çıkan boşluk sivil toplumla doldurulmak istenmiştir. Devlet denetleyici gücünü ve ataerkil niteliğini yitirmiştir. Bu özellikle sosyal devlet olgusunun kaybolmasına yol açmıştır. Sosyal devlet gibi korumacı tavırların da bir yana bırakılması biraz abartarak söylemek gerekirse "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler"i "Bırakınız ölsünler"e dönüştüren bir mantık üretmiştir. Bu da ister istemez yeni dayanışma arayışlarını beraberinde getirmiştir (Kahraman, 2004: 65 66).

2.Postmodernizm'den: Pragmatizm'e: Dil Oyunlarından İroniye

Lyotard'ın büyük anlatıların geçersizliği üzerine yoğunlaşmış, Baudrillard'ın modernizm sonrası süreci metaforlarla açıklamaya çalıştığı ve Foucault'un iktidar konusu üzerinde durduğu

postmodernizmi (Memişoğlu, Eser, Adıgüzel, 2011: 47) Gellner, Giddens, Touraine ve Habermas gibi düşünürler kaosa sebep olabileceğini, belirsizliği ve moderniteden tam olarak ayrılaştırılmaması konusunda eleştirmiştir. (Aslan ve Yılmaz, 2001: 104) Farklı düşünür tarafından katkı ve eleştiri alan postmodernizm net bir formülasyon için özellikle Anglosakson dünyada çok etkili olan pragmatizm düşüncesi ile etkileşimi beklemiştir.

Modern aklın radikal biçimde sorgulanması şeklinde kendini gösteren postmodern eleştirinin örnekleri Derrida, Foucault ve Rorty gibi çeşitli düşünürlerce devam ettirilirken (Küçükalp, 2011: 88-89) postmodernizmin dayandığı temsil bunalımının sosyal bilimleri kurulamaz hale getirmesini Rorty yenilikçi pragmatizm anlayışıyla aşmaya çalışmıştır (Tekeli, 1995: 43).

Rorty'nin ifadeleri ile "Dünya konuşmaz, sadece biz konuşuruz." Bunun anlamı şudur: "Dünya, kendimizi bir dile programladıktan sonra, belli inançlara sahip olmamıza neden olabilir. Ama dünya bize konuşacağımız bir dil öneremez. Bunu yalnızca başka insanlar yapabilir." Dolayısıyla da gerçeklik dediğimiz şey aslında "özneler arası bir uzlaşım"dan başka bir şey değildir (Rorty, 1995: 27). Rorty burada hem düşünce özgürlüğü içeren insancıl bir perspektif geliştirmekte hem de toplumsal gerçekliğin inşasını bu düşünce özgürlüğünün belirmesine dayandırmaktadır.

Postmodern liberalizm anlayışının özgün temsilcilerinden biri olan Rorty'nin, pragmatizm anlayışı ve klasik liberalizm üzerindeki yeniden yapılandırıcı etkileriyle postmodern burjuva liberalizmine önemli bir kuramsal statü kazandırdığı söylenebilir (Uluçakar 2014, s.230). Rorty, Aydınlanmanın evrenselciliğini, rasyonalizmini, özcülüğünü reddeder ve bütün meta-anlatılara karşı çıkar. Ama bir anti-modernist değildir. Çünkü bilgi kavramını, insani eylem ve umut kavramlarına bağlar (Kaya, 2006: XXVIII). Böylece bilginin özcü üslupla katı şekilde nesnelleştirilmesi ve postmodern şekilde görecileştirilmesi arasında adeta optimum bir orta yolu bulmuş olur.

Rorty hem Husserl'i felsefeyi bilimleştirme çabası yönünden örnek göstererek takdir edip (Dağlı, 2006: 61) hem de Lyotard'ın dil oyunları yaklaşımından etkilenmiştir. Sonuçta hem liberal hem de ironist bir perspektif benimseyip sözcük dağarlarının olumsuzluğu ile yüzleşebilen kitlelerin zulme karşı dayanışması ekseninde örgütlenen bireyci demokratik çoğulcu bir toplum yapısının savunusunu yapmıştır.

Babası Troçkist olan Rorty, kapitalist Amerika'ya mesafeli tutum içerisinde olan bir aile bireyi olarak büyümüş ve dolayısıyla pragmatizmin devrimci kanadını temsil ettiği kabul edilmiştir. Fikirlerine sağ ve sol siyasal tutumlardan eşit ölçüde saldırı yapıldığından dolayı konum olarak kendi ifadesiyle "En iyi entelektüel duruma" sahip filozoflardandır. Solcular Rorty'i, aylak bir züppe olarak tanımlamaktadır. Sağcılarsa onu "Öznel/relativist" "Alaycı" "Akıldışı" bulup onun pragmatizmini de modası geçmiş görürler (Kesgin, 2011: 106)

Hocası Dewey'i anti temelci bir şekilde yorumlayıp, felsefeyi hakikate ulaşma değil dünyayı yorumlama faaliyeti olarak gören Rorty, liberal demokrasiye yönelik düşüncesini zalimlik karşısında çevresindeki insanlarla duygudaşlık yaparken söz dağarcıklarının olumsuzluğuyla yüzleşen bireylerin üzerine bina etmiştir. Rorty'nin pragmatizminin karakteristik özellikleri,

hakikat yerine kullanışlılığı önermesi, her düşüncenin bağlamsallığı olduğundan hiçbirinin evrenselleştirilemeyeceği, herhangi bir disipline üstün atıf yapılmaksızın disiplinler arası diyaloga önem vermesi ve kendi söz dağarcığının nihai olmadığından diğerlerinden sadece biri olduğunun farkında olan liberal ironist bireyin önemidir (Eker, 2007: 79,83).

Rorty'nin bireye öğretmeye çalıştığı ironist üslup ve topluma aşlamak istediği liberal kültür çağımızın liberalizmin zaferi üzerinden yürütülen piyasa, büyüme, rekabet söylemlerinin sığılığında ziyade demokrasinin unutulmaya başlanan temel işlevleriyle ilgilidir. Demokrasi bir yerde zulümsüzlük demektir. Kişinin kendi haklarını güvenceye alırken aynı hakları başkasına da tanıma empatisinin kurumsallaşması demektir. Bu kurumsallaşma da bireysel söylemlerin kendilerini ironiyle dengelemesiyle mümkün olacaktır.

Demokrasi, bireyin kendisini gerçekleştirme olanağı bulduğu bir yönetim sistemidir. Bu yönüyle demokrasi yönetimin belirli bir sınıfın egemenliğinde olmamasını sağlar. Böyle bir toplumda ve yönetim altında bulunan bireyler kendi sorumluluğu doğrultusunda toplumsal ve siyasal yaşama katılarak hem kendini hem de çözümü üretirler. Bu birbirini destekleyen bir süreçle inşa olur (Kesgin, 2011: 227). Rorty'nin sürekli kendi söz dağarcığını gündemini kendi kendine eleştirebilen bireye olan vurgusu bu noktada daha da değer kazanmaktadır. Değerlerinin kokuşmasına kişinin kendisinin dur diyebilmesi bu kokuşmuş değer kümesinin olumsuz sonuçlarından etkilenen kişilerin tek umut ışığı olabilir.

Oktay'ın vurguladığı üzere, ekmek parası peşindeki sıradan insanlar sayısal açıdan üstünlüklerine rağmen toplumsal gündemi bir türlü kendileri belirleyememektedirler. Belirleyicilik erk ve para sahiplerinin elindedir. Toplumsal siyasal önerilerin yasaların ve yorumların çelişik yapısını görmek gerekir. Ekonomik düzeyde de kültürel düzeyde de daima kârlı çıkan birileri olmakta, çelişkiler de çözülmüş gibi sunulmaktadır. Elbette demokrasi ve özgürleşmeden yana her girişimi desteklemek gereklidir. Ancak bu yoldaki isteklerin politik ve ideolojik içeriğinin ve içerimlerinin de çözümlenmesi gerekmektedir. Çünkü kokuşmuş bir toplumsal ortamda demokratikleşme ve özgürleşme hareketi olabildiğine sorunsaldır. (Oktay 2000 s.75, 76) Ayrıca toplumu değiştirmeye çalışırken yarattığımız toplumsal dalgalanmaları ancak kısmen kontrol altına alabiliriz. Önümüzdeki yıllarda da bütün bilgilerimize rağmen beklenmedik sonuçlarla karşılaşmaya hazır olmalıyız (Mardin, 1994: 137).

İşte bu sorunlar içerisinde Rorty'nin hem analitik hem de Kıta Avrupası ile olan ilişkisi onun entelektüel söyleminin paradoksal görünmesinin, dolayısıyla da anlaşılmasının zor oluşunun en önemli nedenlerinden birisidir. Anlaşılmasının zorluğunun bir diğer nedeni ise hakkında neredeyse aynı oranda güçlü karşıt yargılar bulunmasıdır. O, kimilerine göre, "filozof kılığına bürünmüş bir şarlatan", "entelektüel bir züppe", "alternatif bir ideoloji sunmaktan öte kendine özgü hiçbir teorik konumu bulunmayan bir propagandist"; kimilerine göre ise, "entelektüel bir süperstar", "analitik felsefenin Troya atı" ve "iki bin beşyüz yıllık felsefeyi tersyüz eden devrimci bir filozof"tur. Aldığı eğitimin ve felsefe yapma yönteminin çift yönlülüğüne ve kendisine ilişkin tasvirlerin çeşitliliğine bakıldığında Rorty'i anlamının ne kadar zorlu ve sorunlu olduğu daha kolay anlaşılabilir. Hakkındaki bütün bu çelişen iddialara rağmen belki de gerçek olan tek şey var ki, o da yüzyıllar boyunca batının felsefe yapma geleneğini karakterize eden ve klasik temelcilik diye isimlendirilen epistemolojik anlayışa en keskin eleştirileri yönelten; bu

eleştirilerden hareketle postmodern felsefeyi temellendiren bir filozof olmasıdır (Akdemir, 2013: 32).

Bauman, Rorty'yi değerlendirirken şöyle demektedir. "Bana göre Richard Rorty, çok farklı bir anlamda büyük bir filozoftur. Büyüktür, çünkü hakkında felsefe yaptığınız şey Rorty'nin felsefesiyle uyumsuzluğunuz bile olsa, Rorty'den sonra felsefe artık daha önceki gibi yapılamaz. Fakat felsefe yapmak gerekir çünkü eski biçimiyle felsefe yapmanın imkânsızlığı, [zaten] tam da ölümü için yaşayan bir felsefenin, son bulabilecek bir felsefenin imkânsızlığı demektir. Rorty'nin felsefî büyüklüğü farklı bir felsefe türünden -kendi kendisini gerçekleştirmesini asla gerçekleşmemesi olarak gören ve bundan dolayı da asla yanıtlanamayacak olmaktan çok nihai cevaplar almaktan korkan sorular soran, Eros-güdümlü libidinal felsefeden- doğmuştur. Böyle bir felsefe bağlamında Rorty büyük bir filozoftur. Rorty'nin, filozofun büyüklüğü, böyle kendi kendisini asla gerçekleştiremeyecek bir felsefenin doğuşuna yardım etmesinin sonucudur (Bauman, 1997: 117-118).

Fenomenolojiyle yönelimsellikten yaşam dünyasına varan süreçte kişinin ben tecrübesi ile başkasının ben tecrübesi ile karşılaşması sürecine tanık olunmuştur. Bu sürece kısaca "Ben'den, Başkası'na Süreci" denebilir. Postmodernizmin meta anlatıların reddinden yerelleşmeyi öne çıkaran süreci ise bu sürecin tam tersi şekilde ilerleyip kişinin başka tecrübeleri inceleyip ardından kendi tecrübesini eleştirmesi şeklinde gelişmiştir. Bu süreci de "Başkası'ndan, Ben(lik)'e Süreci" olarak tanımlayabiliriz. Birbirinin zıt yönde ilerleyen bu iki süreci en işlevsel şekilde yürütebilmek için bir "başkasızlaşma" süreci gerekmektedir. Bu başkasızlaşma süreci ise pragmatizmin varyasyonlarında bulmak mümkündür.

Pragmatizm bütün temelcilik biçimlerini yapıbozuma uğrattığı gibi fenomenolojiyi de yapıbozuma uğratmaktadır. Dilin benliğin ve cemaatin olumsuzluğunu savunan pragmatist kişi, epistemolojinin sunduğu hakikat resmini, yani zihin ile dış gerçeklik arasındaki saydam bir müteakabiliyet ya da açık seçik bir temsil olarak hakikat resmini yapıbozuma uğratar ve onun yerine hakikatin inanmanın iyi olduğu şey (James) ya da ileri sürülmesi caiz olan şey neyse o (Dewey) olduğu iddiasını geçirmektedir (Critchley, 2016: 35). Bu doğrultuda ben ve başkası kavramlarının aynı anda yapıbozuma uğratılması için pragmatizmden eklektizme uzanan bir süreçte birey, söz dağarcığı, ironi kavramlarının analizine gereksinim duyulmaktadır.

Rorty bireyi liberal ironist tanımlarken liberal ironisti de kendi söz dağarcıklarının olumsuzluğu ile yani sebebi olsun ya da olmasın ya da sebebi varsa da her ne olursa olsun bir şekilde edinilmiş söz değerleri olduğunun farkında olan kişi olarak belirtmiştir. Böylece ironiyi herhangi bir söylem tarzının ciddiye alınmaması durumunu ironi olarak tanımlamaktadır. Tüm kavramların ironi üzerinden ele alınmasının ardından insanlığın ironisiz ortak temel değeri olarak zulme karşı dayanışma kalacaktır. Ülkemizdeki bazı tarihî kişilerin isimleri üzerinden kısaltırsak "Ö.Z.A.L için T.E.R.İ.M" yani "Ötekisiz Zulümsüz Aşırıksız Liberalizm" için "Toplumsal Eşitliğin Radikal İletişimle Müzakeresi" şeklinde günümüz küresel toplumuna uygulanabilir. Bu formülle yalnız (münferit), yabancılaşan (muhalif) ve yolcu olan (sürgün) bireylerin birbirlerinin ve kendilerinin eleştirisini yaptığı karşılıklı triyalog ortamı zulme ve dayanışmayı kanımızca sürekli kılacaktır.

3.Pragmatizmden Eklektizme: İronistlerden Açmazdakilere

Rorty'nin postmodern burjuva liberalizmi, çevresine karşı kendi söz dağarcığını nihai geçerlilikte kabul etmeyen ironist bireylerin üzerinden yürütülen multidisipliner diyaloglara ve hakikatin ulaşılabilecek bir hedeften ziyade bir yorum biçimi olarak görülmesini sağlayan çok boyutlu bir yapıyı öngörmektedir. Bu da birbirine eklenilebilen farklı gerçeklik algılarına açık bir yöntem olan eklektik yönetime zemin hazırlamaktadır. Guenon'un da belirttiği gibi alışlagelmiş çerçevelerden herhangi biri ile sınırlı kalmak istemediğimize ve bize herhangi bir etiket yapıştırma arayışının anlamsız olduğuna yeniden dikkat çekmek istiyoruz. Zira Batı dünyası içinde kullanılmakta olan etiketler arasında bize gerçekten uygun olanı yoktur (Guenon, 1992: 9).

Tarihte çeşitli Antik Yunan düşünürleri, İskenderiye Okulu, Fransız aydınlanmacıları tarafından kullanılan bir yöntem olan seçmecilik sistemli bir okula Victor Cousin tarafından dönüştürülmüştür (Karakaya, 1998: 149). Seçmeci okulun kurucusu Cousin'in gözünde sistemlerin doğru ve yanlışlarını ayrı ayrı tarafsızca değerlendirip bu sistemlerin doğrularını alıp yanlışlarının bırakılmasını öneren bir felsefi seçmeciliktir (Cousin, 2013: 23). Felsefe tarihi boyunca farklı düzeyde eleştirilere maruz kalmışsa da çağımızın felsefi bir gerçeği olarak varlığını sürdürmektedir (Karakaya, 1998: 171).

Eklektizmin yönteminin özü pragmatizmle ilişkilidir. Çünkü iki yaklaşımda esasen çözüme ve faydaya odaklıdır. Bu ortak noktayı pragmatizmin kurucu babalarından John Dewey'in çalışmalarında da görmekteyiz. Dewey'in siyaset anlayışı eklektik bir şekilde yapılandırılmış pragmatizmi gereği dinamik bir içeriğe sahiptir. Ona göre eylemden uzak siyasal ideal soyutlamadan ibaret kalacaktır (Kesgin, 2011: 229). Böylece pragmatizmin harekete geçmeyi eklektizm de seçimler yapmayı özendiren yapısı birbiriyle uyum sağlamaktadır.

Eklektizm tarih boyunca farklı kültürlerde farklı kullanılmıştır. Seçmecilik evrensel ve işlevsel bir yaklaşım olmasına rağmen genelde küçültücü anlamlarla anılmış ve hor görülmüştür. Oysa Aristoteles bile felsefeye kendinden önceki filozofların görüşlerini eleştirerek girmiştir. O önce eskilerin düşüncelerinin kısa bir özetini verip, tarih içindeki gelişim çizgisini göstermiş; sonra kendi görüşlerini ortaya atarak sonuca varmıştır. Bu nedenle O da seçmeci birleştirici bir nitelik taşımaktadır (Aristoteles, 2017: 6). Tarihteki diğer pek çok önemli filozof da seçmeciliği kullanmıştır.

Jean Guitton, Lord Halifax'ın "Seçtiğim şeyi beğenirim" sözüne atf yapıp ardından düşünme sanatının ilk kuralının "seç" kelimesi ile ifade olduğunu belirtmektedir. Zira düşünmek seçmektir. Canlı yaratıklar birer seçme aletidir. Guitton'a göre okumak da bir seçme işidir. İnsan düşünürken ve okurkenki seçme işini yaparken de iki temel ilkeyi gözetmelidir: 1. Eleştiri süzgecinden geçmemiş yeni eserlerden kaçınmak 2.Benlikte gelişme heyecanı yaratan eserlere yönelmek. Bu aşamaların ardından karışık düşüncelerin özetlenmesi ile düşüncüyü tespit edecek nokta seçilmiş olacaktır. Şu unutulmamalıdır ki " Her düşünce temiz bir heyecana dayanan zihni bir faaliyetten doğar" (Guitton 2011 s.40-51).

Çağımızda geniş ve alternatifli düşünce ortamının sağlanabilmesi için özgürlükçü bakış açısı aranmaktadır. Bununla birlikte aşırı ve radikal düşüncelere yönelmemek için mesafeli durabilmek gerekmektedir. Bu ikisine ek olarak insanların düşünceleriyle etkileşime geçilebilmesi

için çoğulcu bir düşünce ortamını oluşturabilen bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Üçü de birbirinden önemli olan bu özgürlük, mesafelilik, çoğulculuk üçlüsünün üçü birden sağlanmalıdır. Yoksa kanımızca insanlar şiddet, kamplaşma gibi aşırı tutumlara savrulacaktır. Çünkü insanlıkça kazanılanlar insafsızlıkça kaybedilebilir. Tanilli'nin de dikkat çektiği gibi tarih insanlığın sürekli ilerleyişini gösterse de bu ilerleyiş düz bir çizgi değildir, gelgitler barındırmaktadır ve insanlık tarihinde ileriye atılan adımların ardından geriye atılmış adımlar da görülmektedir (Tanilli, 1995: 55). Sağlam bir ilerleme için öz, söz ve iz üçlüsünün yani siyasetteki karşılığıyla konum, mesafe ve açı üçlemesinin liberalizm, ironizm ve eklektizmden oluşan bir sacayağına yerleştirilebileceği düşüncesindeyiz.

Bu sacayağında, liberalizmin getirdiği özgürlük ironizmin getirdiği mesafelilik ve eklektizmin desteklediği çoğulcuğu analiz edildiğinde görülebilecek ortak noktalar Richard Rorty'nin eserlerinde de kendilerini belli etmektedir. Critchley'in belirttiği gibi "Rorty'e göre liberal zalimliğin en kötü şey olduğuna inanan kişidir. Bu yüzden liberal toplum ızdırabı en aza indirmenin bir yolu olarak hoşgörünün değerini vurgulamalıdır. İronist ise en temel inanç ve arzularının olumsuzluğuyla (yani nedensellikten bağımsızlığıyla) yüzleşen kişidir. Olumsuzluk ironi ve dayanışma eserinde Rorty kahramanını toplumsal adalete bağlı ve zalimlik karşısında dehşete düşen, ama kendi adalet kaygısının hiçbir metafizik temeli olmadığını farkında olan liberal ironist figürdür (Critchley, 2016: 38 39).

Birey-toplum, grup-üye, kişisel girişim-kollektif sorumluluk gibi ikilemlerden kurtulmanın zamanı gelmiştir. Kişinin kendi farklılığını çevresindekilere fayda katacak şekilde geliştirebileceği bireyden büyük kitleden küçük optimum boyutlu paylaşım ortamlarına ihtiyaç vardır. Bu bizi "Condivisible (Contextually Divisible)" yani konaç (Konumsal Açmazdakiler) kavramını geliştirmeye zorlamıştır. Konaçlar, farklı söylemlerin ve çelişkili durumların birbirine zıt duruş ve yükümlülüklerini aynı anda üstlenmek zorunda kalmış ikilemdeki kişileri anlatır. Bu kişilerin bu yarı-birey durumu bireyselliklerini kendi durumunun öteki yüzünü yaşayan diğer konaçlarla tam olarak yaşayabilmelerinden ötürüdür.

Birey "in-dividis" yani bölünmez bir bütün değildir. Aslında burada birey düşüncesinin ortaya çıkışına öncülük eden 19.yüzyıl sosyolojisiyle birlikte "devletin bölünmezliği" arasındaki söyleme de dikkat çekmek gerekmektedir. Bir toplumun bireylerin bütünü olduğu varsayımından hareketle bir toplumun devleti de bireylerinin özel haklarından ve ödevlerinden söz ederek kendi birliğini meşrulaştırmıştır. Bu meşruluk birey kavramına dayandırılarak sağlanmıştır. Günümüzde ideolojilerle birlikte, devletin ulus-devlet özelliğinin de meşruluğu üzerinden bir kriz yaşanmaktadır. Bu nedenle birey ideolojisine de önemle eğilmek gerekmektedir. Zira Foucault'un "Hapishanenin Doğuşu" kitabında da ele aldığı gibi, iktidar, denetim amacıyla bireysel içerikler yaratabilmektedir (Akay, 2013: 90).

İktidarın kontrolündeki birey yerine kullanılmasını önerdiğimiz bir kavram olarak ideolojik boşlukları dolduran "konaçlar" 3 temel karakteristiktir. Bunlardan birinci tipi oluşturan "yalnızlar" (münferitler) liberalizmin yalnızlaştırdığı konformist bireyi, ikinci tipi oluşturan "yabancılar (muhalifler)" sol ideolojinin çözümsüzlüğünün yabancılaştırdığı iktidar dışı kalan kitleleri, üçüncü tipi oluşturan "yolcular" (muhacirler) ise sağ ve sol ideolojinin emek-

sermaye birey-kitle düalizminde karşılığını bulamayan göçmen sürgün ve yollara düşmüş çeşitli insanları simgelemektedir.

Yalnızlar (münferitler) tüketim çılgınlığına yönlendirilmiş yığınlar gündelik yaşama ortam sağlama derdine düşmüş gençler, sosyal medya ve yapay gündemler üzerinden kimlik buhranı yaşayan hedonist aydınlar, yaşam stili ve tarz üzerinden kendini konumlandırma çabasına giren yalnız bireyler günümüz toplumsal gerçekliğinin özünü simgelemektedir. Bu siyasal hayatta dünyada günümüzde geçerli olan ve tarihin sonu gibi yaklaşımlarla genel geçer şekilde ebedi ezeli galip ilan edilmeye çalışan liberal konumu simgelemektedir. Yabancılaşan muhalifler ise devrim protesto anarşi isyan kalkışma söylemlerinin çaresizliği karşısında kendilerini elitizm, izolasyonizm nihilizm vb savrulmalarda bulan aydın sınıfın, düşünürlerin sanatçıların özetle genel entelijansiyanın duruşunu ifade etmektedir. Toplumsal gerçekliğin söz yani söylem boyutunu simgeleyen muhalifler siyasal hayatta sosyalizmin hayaletini simgelemekte, kör ölür badem gözlü olur sözüne nazire edercesine sosyalist deneyimi mitleştirip idealize etmektedirler. Yollardaki sürgünler ise ideolojik sistemlerin kurbanlarını oluşturan bir gruptur. Onlar günümüzde kadın çocuk yoksul hasta yaşlı savaş mağduru iklim değişikliği felaketzedesi vb şekilde küresel sistemin ve muhalif söylemlerin yok saydığı, vasıfsız gördüğü, kendi kaderine bırakılmış zaman ve mekân yabancılarıdır. Söylemden ziyade eyleme, öneriden çok hayatlarında dokunuşa, işe ve ize muhtaç kesimlerdir. Sosyal hayatın ideolojilere karşı pragmatist mesafelerini ve iz bırakan işe yönelen tavrın göstergeleridirler.

Bu 3 temel karakteristik birimin sağlayacağı sinerji sayesinde her birinin tek tek sisteme egemen olmasının öngörüldüğü ideolojilerden ziyade (münferitlerin tahakkümü liberalizmi, muhaliflerin tahakkümü sosyalizmi, muhacirlerin tahakkümü anarşizmi doğurur) bu üçlünün kuracağı dialog (üçlü diyalog) ortamlarında siyasal gerçekliğe katkı sunacak şekilde işleyecektir. Bu klasik modern ve postmodern düzeyde 3 çözümü birlikte gerektirmektedir. Multiparlamentarizm, Modern Sosyal Demokrasi ve Postmodern Çoğulcu Oylama.

Multiparlamentarizm temsilden ziyade doğrudan karar almaya yönelik geniş tabanlı halk meclislerini, modern sosyal demokrasi dozunda refah politikaları ve sınırlandırılmış serbest piyasanın toplumsal barış doğrultusunda ideal karışımını önermektedir. Önerisini yaptığımız postmodern çoğulcu oylama ise her bireyin eşit ama birden fazla oya sahip olması gerektiği üzerinden işleyen ve karşı kamplara yaşama ve haklılık payı tanıyan çoğulcu bir oy verme sistemini öngörmektedir.

Gerçekliğin inşa edilmesinde bir değil farklı partilere dağıtılabilecek ardışık oranlı oya sahip olan bireylerin (6 partili bir sistemde birey desteklediği parti 6 onun muhalifi olan partiye 1 ve karşıtı olduğu partiye 0 olmak üzere, $5+4+3+2+1+0=15$ oy) kendi düşüncesinden öteki gördüğü kampa doğru azalarak da olsa bir empati vizyonu ile oy verebilmesi yukarıda bahsettiğimiz toplumsal kutuplaşmaları azaltacaktır. Bu oylama sistemi kişilerin oy verme tercihi, ülkenin siyasi kültürü vb. değişkenler üzerinden belli partilere ağırlıklı oy ($8+5+2+0+0+0$) ya da tüm oy tek partiye ($15+0+0+0+0+0$) gibi varyasyonlarla uygulanabilir.

İçerikleri ne olursa olsun ideolojilerin radikal olan bazı destekçilerinin kendilerini mağdur dışlanmış ezilmiş hor görülmüş göstererek yandaş topladıkları hepimizin malumu olan bir gerçektir. Bu nitelikteki partilere iktidarı ele geçiremeyecek kadar az, gettolaşıp demokratik siyaset

alanınının dışına çıkmamalarını sağlayacak kadar çok oy sınırları dahilinde bir oy verilmesini sağlayacak bir sistem kurulması elzemdir. Çünkü radikal kutuplaşmacı taraftar insanların gözünde sağduyulu empatik insanlara yer olmasa da sevginin asimetrisi gereği hoşgörülülerin dünyasında herkese bir yer vardır.

Siyasal alanı devlet hükümet ya da muhalefet odaklı bir haklılık-haksızlık ikilemi ve dost-düşman kutuplaşması üzerinden tanımlamak yerine farklı mesafeler değişik açılar ve dereceli mesafeler üzerinden betimlemek insan sağduyusuna kanımıza daha uygun olacaktır. Unutmayalım ki devletin kendi normlarını dikte edebildiği bir toplum demokrasinin ön şartlarının kolayca gelişebileceği bir toplum değildir (Heper, 2006: 37).

Yunan kültüründen aldığı mirası değerlendiremeyen Avrupa egoizmlerin elinde bölünmektedir. Oysa kişisel yaşam ben ve biz olarak bir araya gelip, aile, ulus ya da ulus üstü topluluklar gibi değişik yalınkat ya da çok katlı toplumlarda, bir topluluk çerçevesi içinde yaşamaktır (Husserl, 1994: 21). Bu doğrultuda bireyin iyiliği için herkesin iyiliğini ve mutluluğunu göz önünde tutmayı öğütleyen faydacı etik bireysel fayda ile toplumsal fayda arasında bir denge kurmak suretiyle toplumsal mutluluğu arttıran arzu edilir ve haz veren bir nesnenin fayda ilkesine uygun düşen bir nesne olduğu görüşündedir (Gündoğan, 2018: 133). Söz konusu nesne herşeyin başı ve ötesi olan bir sağduyulu hakikat algısından türetilmedikçe çağımız dışı hoş içi boş, teknikte ileri bilinçte geri ve şekilde çokluk içerikte yokluk sakatlıklarıyla malul kalacaktır. Çünkü eklektizmin kurucusu olan Cousin'in de vurguladığı gibi "bütün sistemlerin üstünde olan ve ortak anlayıştan gayri hiçbir okula bağlı olmayan ve insana düşüncesinin bir çeşit ortak nasibi olan büyük doğal hakikatler olmadan monarşik ya da cumhuriyetçi hiçbir toplum var olamaz, çünkü bu hakikatler olmadan ne kamusal ne de kişisel hiçbir ahlak olamaz (Seve, 1998: 26).

Sosyal bilimler tarihle ve felsefeyle ilişki içinde olmalıdır. Yoksa gerçek araştırma nesnesini kaybedecektir. Bu nesne insanların oluşturduğu ve sırası geldiğinde de insanları oluşturan toplumdur. Topluma ilişkin ilgimizi canlandıracak bir yaklaşımın ise getirisi pek fazla olacaktır (Berger, 2018: 279). Unutulmamalıdır ki, mutlak biçimde saf olan felsefi bir söz olmadığı gibi, saf bir biçimde felsefi olan politika da yoktur (Merleau-Ponty, 2015:31). Gerçeklik sosyal olarak inşa edilmiştir ve bu gerçekliğin sosyolojik kavranışı sokaktaki adam ile filozofun kavrayışı arasında ortada bir yere denk düşer. Marx'ın belirttiği insanın bilincinin sosyal varlığı tarafından belirlenişi, Nietzchenin geliştirdiği kuşkucu perspektifler ve Scheler'in ortaya koyduğu ılımlı çerçeve ile bu kavrayış irdelenmiştir (Berger, 2018: 1,2,11,12). Bizce aslanan bu üç perspektifi birleştirmektir. Bu doğrultuda siyaset felsefesine gerçekliğin algılama perspektiflerini birleştirmek düşmektedir.

Sonuç: Üç Yılan Kuramı, Konaç Kavramı ve Çoklu Oylama İdeali

Eski Fransa başbakanlarından Lionel Jospin'e göre kapitalizm nereye gittiğinin farkında olmayan ilerleyen bir güçtür. Kendi haline bırakılırsa eşitsizlikler büyük patlamaya yol açar, toplumsal bağlar yıpranır, çevre tahrip edilir, kültür zenginlikleri zayıflar ve uzun dönemli perspektifler kaybolabilir. (Güriz 1998 s. 263) Çağımızda kapitalizm bir daha geri dönmek üzere tarih sahnesine gömdüğü sosyalizmin ardından tek kalmanın zafer sarhoşluğu, liberal söylemlerin kibri ve küreselleşmenin hegemonyası eşliğinde tüm bu sorunları yaşamakta ve insanlığa yaşatmaktadır. Üstelik bu sorunlar yumağına ek olarak çağımız kapitalizm liberalizm ve küreselleşme üçlüsünün gerçeklik tahribatından da muzdariptir. Oysa biz içeriğinin öz, söz ve iz

üçlüsünden oluştuğu toplumsal gerçekliğin fenomenolojik öz, postmodern söz ve pragmatist iz üzerinden netleştiği ve siyasal gerçekliğin fenomenolojik özünün konum almak, postmodern sözünün (söyleminin) farklı açılardan bakmak ve pragmatist iz düşümünün de mesafeli duruş olduğu kanısındayız.

Modern fenomenolojinin kurucusu Husserl'in özümsemeciliği, postmodernizmin önderi Lyotard'ın dil oyunları ve Richard Rorty'nin liberal ironisinin birlikte kullanılması ile toplumsal gerçekliğe uyarlanabilir bir şemanın oluşturulabileceği temel savı ile başladığımız çalışma, bu üç yaklaşımın tarihsel olarak birbirlerini nasıl tetiklediğinin incelenmesi ile sürmüş; kuramsal ve tarihsel analizin ardından ortaya koyduğumuz özgün değerler ile zenginleştirilmiştir.

Husserlci paranteze alma ve indirgeme, Lyotard'ın meta anlatıya reddi ve farklılığı vurgulaması, Rorty'nin liberal ironi ve zulme karşı dayanışma kavramları eklektik olarak kullanılıp, liberalizmin yalnızlaştırdığı münferit bireylerin bilinçlenmesi, kapitalizmin yabancılaştırdığı muhalif kesimlerin sisteme katkı vermesi ve küreselleşmenin yok saydığı muhacirleri kazanma doğrultusunda toplumsal gerçeğin inşası için değerlendirildiğinde demokrasilerin tabanı genişleyecek, siyaset aşkıncılık-araçsalcılık ikileminden kurtarılacak ve devletler ideolojilerin piyonu değil kendi kaderlerinin belirleyicisi konumuna yükselecektir.

Siyaset, salt reel politikçi ekonomizmin güç ve çıkar ilişkilerinden de idealizmin hayalperest bakış açılarından da arındırılmak zorundadır. Optimalin arayışında geleneksel değerler güncel koşullar ve gelecekte beklenenler iç içe değerlendirilmelidir. İnsan haklarının öz, yorum farklarının söz ve siyasetinin sorun çözücülüğünün iz olarak benimsendiği triyalog ortamında ekonomik hakların bireysel farkların ve kültürel ortamın farklı gereksinimlerinin gerekli şekilde kendine yer bulabilmesi için daha yüz yüze bir siyasal kültürün daha etkin parlamentarizmin sosyo-ekonomik koşullarda yaklaşımcı ve kimlik-kültür konularında farklılaştırıcı sosyal demokrasinin benimsenmesi elzemdir.

İnsanın kendisini yaratan etmenlerin en başta gelenlerinden biri o kişinin çevresi; insanın belli bir olgunluğa eriştikten sonra çevresini oluşturan etmenlerin en başta geleni o kişinin kendisidir. Bu karşılıklı döngüsellik fenomenolojik indirgeme ve öznelarasılık, postmodern dil oyunları ve meta-anlatısızlık, pragmatist ironi ve olumsuzluk düzlemlerinde analiz edilmediği takdirde bireylerin gözünde oluşacak gündelik ve sığ gerçeklik algısı, sürekli yeniden inşa edilen toplumsal gerçekliklerin türlü sakatlıklarla malül kalmasına ve siyasal teorinin de belli güçlerin, kliklerin dünya görüşlerinin hegemonyası altındaki bir oyun alanına dönüşmesine sebebiyet verecektir. Küresel siyasetin dünyada herkesin söz hakkının bulunduğu anlaşılacak yürütülmesi için bu makale hem bir uyarı hem de bir ilham niteliğindedir.

Elbette gerçek tarihte hiçbir zaman aktörler “evlenip ebediyyen mesut yaşamazlar, gökten üç elma düşmez ve kimse kerevete çıkıp oturmaz” (Belge, 786) Ancak en iyiyi yönelik arayış da asla bitmez. Bizce ötekisiz, ezensiz (zulümsüz) ve aşırılıksız bir çağ ideali doğrultusunda, yaşayan bir siyaset felsefesi ve bunu akademik olarak destekleyecek çalışmamızın sonunda geniş tabanlı postmodern bir sosyal demokrasinin, az üyeli çok sayılı yerel meclislerin önderliğinde bir multiparlamentarizmin ve çağımızın gerçeklik algısına uygun şekilde çoklu bir oy verme sisteminin savunması yapılmalıdır. Bunun sonucunda kitle içindeki bireyin her gün yayımlanan haber ve yorum yığını arasından sadece kendi seçtiklerine kulak vererek sergilediği “seçmeli ilgi”

denen tutumu (Kapani, 164-165) önlemek ve Lyotard'ın çağrısıyla bütüncül tektipçiliğe karşı savaşta, sunulamayan tanıklık edip farklılıkları etkin kılarak adın onurunu kurtarmak (Lyotard, 59) mümkün olacaktır.

Çağımızda insanlık komünizmin başarısız geçmişiyle korkutularak aşırılıkçı kapitalizm versiyonlarına yönlendirilmekte, dünün radikalleşen kitleleri çağımızda aşırı atomlaşmış kültüründe konformist bireylere ufalanmakta devlet sistemleri başkanlık ve parlamentarizm arasında kutuplaşmaya sürüklenmekte; bu kavramların olgun ve kapsamlı bir bakış açısıyla uzlaştırılarak yaratılacak sinerji ve sentez ortamı göz ardı edilmektedir. Materyalizm ile idealizm çekişmesine alternatif sunan fenomenoloji, gelenekselcilik - modernizm çelişmesine (ikiliğine) farklı bir boyut getiren postmodernizm ve birey/kitle, sağ/sol, sosyalizm/kapitalizm alternatiflerini fayda doğrultusunda yeniden değerlendiren pragmatizm bize kendini uyarlayabilen, kibirsiz, kinsiz, kaprissiz geniş tabanlı bir sosyal demokrasiyi verebilecektir.

Günümüzün iletişim araçlarının bilinçten çok bilgi kirliliğine hizmet ettiği dünyamızda, Ortadoğu'daki kaosun, Afrika'daki açlığın, kutuplardaki yıkımın, Avrupa'daki radikalleşmenin, Anglosakson ülkelerdeki liberal aşırılıkların, fenomenolojik perspektifte irdelenmesi, postmodern anlatımlarla çeşitlendirilmesi ve pragmatist uzlaşılarla çözümlenmesi gerekmektedir. Gerçeklik algısının gitgide silikleştiği günümüzün dezenformasyon ortamında hayali gündemleri ve kısır tartışmaları aşmanın başka yolu görünmemektedir. Doyumsuzluk, tüketim, katlanamazlık (tahammülsüzlük) üçlüsünden oluşan şeytan üçgenini kırmanın anahtarı, fikri hür vicdanı hür irfanı hür şekilde düşünüp yaşayabilmekten bu da zihnimizin siyasal gerçeklik algısını net ama esnek ve derin ama çok boyutlu biçimde yapılandırabilmekten geçmektedir.

Ezensiz, ötekisiz ve aşırısız bir insanlık için kurulacak çok boyutlu siyasal sistem gerçekliğin yeniden inşasına, paylaşılmasına ve bu gerçekliğe karşı ortak bir tavır alınmasına dayanmalıdır. Dolayısıyla gerçekliğin yeniden inşası için her biri başlı başınayken bir yılan gibi zehirli olan ancak üçlü sentezi yapıldığında zehirleri birbirlerini nötrleyen üç felsefe çığırının eklektik olarak teorileştirilmesi böylece 20.yüzyıl boyunca sağ-sol / kapitalist-komünist yönlere savrulan gerçeklik algısının optimal ve olgun bir noktaya çekilmesi sağlanacaktır. Kurmak istediğimiz eklektik siyaset teorisinde 3 yılan olarak Fenomenoloji Postmodernizm ve Pragmatizmin seçilmesinin sebebi budur (3P: Phenomenology, Postmodernizm, Pragmatism).

Toplumsal gerçekliğin yeniden inşasının ardından ikinci safhada yani gerçekliğin paylaşılması safhasında gerekli olan şey inşa edilen gerçekliğin hangi zeminde yani kimler arasında paylaşılacağı, başka bir deyişle gerçekliğin sindirileceği mekanizmanın temel yapı taşının icadıdır. Toplumsal gerçekliğin, bir kin sistemi olan sosyalizmin katı toplumculuğunun aşırı kolektivistliğiyle de, bir kibir sistemi olan liberalizmin gevşek hürriyetçiliğinin tezahürü olan bireyciliğiyle de etkin biçimde anlaşamadığı 20.yüzyıl boyunca ve 21. yüzyıl başında tüm dünyaca görülmüştür. Esas olan şey hem düşünce özgürlüğünü hem de dayanışma mekanizmalarını aynı anda kurabilecek ve siyasetin yüz yüzeliğini diriltilecek bir dengeli iletişim mekanizmasıdır. Biz bu mekanizmayı çağımızın yalnızlaşarak umarsızlaşan insanını belirten "yalnızlar", çağın sorunlarının farkında olan fakat söylemlerde takılarak çözümsüz kalan "muhalifler" ve çözüm için çıktıkları yolda yeni sorunlarla karşılaşan "sürgünlerin" yüz yüze

getirilmesiyle oluşturulacak “konumsal açmazdakiler” sinerjisini sağlayarak kurmaya çalışacağız (Gittikçe yalnızlaşan: Münferit / Yabancılaşmış: Muhalif / Sürgündeki: Muhacir).

Son kertede yani üçüncü aşamada halledilmesi gereken iş inşa ve yorumlamanın ardından tavır takınma işlemi ise çoklu oylamaya dayanan modern bir sosyal demokrasidir. Buradaki çoklu oylama herkesin eşit sayıda ama parti sayısına birden fazla ve ardışık sayıda (örneğin 6 partili bir sistemde dağıtılabilecek oylar $5+4+3+2+1+0=15$) oya sahip olduğu ve bu ardışık oylarını partilere verilen “haklılık payına” göre dağıttıkları ve bu doğrultuda sık sık yenilenecek olan seçimlerle bu haklılık paylarını konjoktürel olarak yeniden dağıtabildikleri böylece ideolojik kutuplaşma kamplaşma ötekileştirmeden ziyade birbirleriyle oylama üzerinden empati kurabildikleri bir sistemin oluşturulmasıdır. Bu şekilde hükümeti ya da başkanın iktidarı en demokratik ve katılımcı şekilde yeniden tesis edilirken, siyasal kültürün çoğulculukla sağduyuyla ve sürekli iletişimle gelişip derinleşmesi sağlanmış olacaktır. (3M: Multi voting, Multiparlamenterizm, Modern sosyal demokrasi)

Kaynakça

- Acar, S, (2003) "Medeniyetler Çatışması mı Menfaatler Çatışması mı?" Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Dergisi Cilt:18 Sayı:2, ss:33- 42
- Akay, A, (2010) Postmodernizmin Abc'si, Say Yayınları İstanbul
- Akdemir, F, (2013) "Richard Rorty'nin Pragmatik Liberal Ütopyasında Dinin İşlevi Ve Geleceği Sorunu" İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi Journal of the Human and Social Science Researches | Cilt.2, Sayı: 3 – Volume. 2, Issue: 3
- Aristoteles, (2017) Atinalıların Devleti, Çev. Göksu Birol Dorlion Yayınevi Eskişehir
- Aslan S Yılmaz, Abdullah (2001) "Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm", C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi cilt 2 sayı 2 ss.93-108
- Aydoğdu, H, (2018) "Fenomenoloji ve Bilimler" Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Haziran 22(2) ss.1313-1344
- Aydoğdu, H, (2017) "Husserl ve Bergson Ontolojilerinin Gerçek-Görünüş İkiliğinde Karşılaştırılması: Varlık Görünüş İkiliği" International journal of human sciences volume 14 issue 4 ss.3708-3728
- Bauman, Z, (1997) Postmodernlik Ve Hoşnutsuzlukları, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları İstanbul
- Belge, M, (2011) Militarist Modernleşme: Almanya Japonya Ve Türkiye, İletişim Yayınları, İstanbul
- Berger Luckmann (2018) Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi Çeviren Vefa Saygın Öğütle Atıf Yayınları Ankara
- Cousin V (2013) Lectures On The True, The Beautiful, And The Good Çeviren O. W. Wight <http://www.generation-online.org/p/cousin.PDF>
- Critchley S (2016) Yapıbozum ve Pragmatizm: Derrida "Özel İronist mi Yoksa Kamusal Liberal mi?" içinde Yapıbozum ve Pragmatizm Derleyen Chantal Mouffe Yazarlar Jaccues Derrida , Ernesto Laclau , Richard Rorty , Simon Critchley Yayınevi : İletişim Yayıncılık İstanbul
- Dağlı M (2006) Felsefe Uygulanabilen Bir Şey Midir? Flsf Dergisi Sayı 1 Bahar ss.59-68
- Eker S (2007) "John Dewey'in Pragmatik Politik Düşüncesi ve Politikada Pratik Meşruiyet Sorunu" TC Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilim Dalı Doktora Tezi Bursa
- Fedayi C (2017) Siyaset Bilimi Kadim Yayınları Ankara
- Giddens A (1994) Modernliğin Sonuçları Çeviren Ersin Kuşdil Ayrıntı Yayınları İstanbul
- Guenon R (1992) Maddi İktidar Ruhani Otorite Ağaç Yayıncılık İstanbul
- Guitton J (2011) Düşünme Sanatı Çevirmen: Cevdet Perin Elips Kitap Ankara
- Gündoğan A (2018) Osman Felsefeye Giriş Dem Yayınları İstanbul

- Günlü R (2016) "Politik Aktörün Fenomenolojisi" Eğitim Bilim Toplum Dergisi Cilt: 14 / Sayı:56 / ss. 91-123
- Günlü R (2017) "Siyasal ve Hukuksalın Fenomenolojisinin Eleştirisi" Optimum Ekonomi ve Yatırım Bilimleri Dergisi 2017 4 (1) ss.1-17
- Güriz A (1998) "Sosyal Demokrasi İdeolojisi: Bir İnceleme" AÜHF Yayınları Ankara
- Heller A, FEHER F (1993) Postmodern Politik Durum Türkçesi: Şükrü Argın Öteki Yayınevi Ankara 1993
- Heper M (2008) Türkiye'de Devlet Geleneği Doğu Batı Yayınları Ankara
- Husserl E (1994) Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe Çevirenler Ayça Sabuncuoğlu Onay Sözer Afa Yayınları İstanbul
- Husserl E, (2014) Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe Çeviren Abdullah Kaygı Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları Ankara
- Husserl E, (2003) Fenomenoloji Üzerine Beş Ders Çeviri Harun Tepe Bilim Ve Sanat Yayınları Ankara
- Kahraman H B, (2004) Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye: 1980 Sonrası Zihinsel Toplumsal Siyasal Dönüşüm Everest Yayınları İstanbul
- Kapani M (2015) Siyaset Bilimi BB101 Yayınları Ankara
- Karakaya T (1998) "Victor Cousin'in Eklektizmi Ve Sistemler Arasında Yeri" Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi yıl 1998 sayı:5 ss.149-171
- Kaya F G (2006) "Richard Rorty'ye Giriş" içinde Felsefe ve Doğanın Aynası, yazar Richard Rorty Paradigma Yayınları İstanbul
- Kılıç S (2015) "Lyotard: Fark ve Çokluğun Anlatısı: Postmodernite" Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi sayı:3 ss.106-137
- Kesgin A (2011) Sömürgecilikten Küreselleşmeye Siyasetin Pragmatik Temelleri Phoenix Yayınevi Ankara
- Köseoğlu Ç (2012) "Politika Ve Eylem Olarak Mimarlık" İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Mimari Tasarım Programı Yüksek Lisans Tezi
- Kutlu S (2003) "Elveda Postmodernizm" Papirüs Yayınevi İstanbul
- Küçükcalp D (2011) Siyaset Felsefesi: İyi Akıl ve Siyaset Say Yayınları İstanbul
- Lyotard J F (2016) Niçin Felsefe Yaparız? Türkçesi Kurtuluş Dinçer Pharmakon Yayınevi Ankara
- Lyotard J F (1997) "Postmodern Durum" Çeviren Ahmet Çiğdem Vadi Yayınları İstanbul
- Mardin Ş (1994) Makaleler 2 Siyasal ve Sosyal Bilimler İletişim Yayınları İstanbul
- Memişoğlu D, Eser H.B, Adıgüzel O, (2011) "Lyotard, Baudrillard ve Foucault'nun Düşünceleri Işığında Postmodernizmi Anlamaya Çalışmak" Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Cilt:48 sayı 559 ss 47-58

- Merleau-Ponty M (2015) "Görünür ve Görünmez Notlar" Merleau-Ponty Derleyen: Emre Şan Say Yayınları İstanbul
- Mouffe C (2016) (Editör) Simon Critchley, Jacques Derrida, Ernesto Laclau, Richard Rorty, "Yapıbozum ve Pragmatizm" Çeviren: Tuncay Birkan İletişim Yayınları İstanbul
- Ricoeur P (2013) "Zaman ve Anlatı Dört: Anlatılan (Öykülenen) Zaman Çevirenler: Umut Öksüzan, Atakan Altınörs, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Rorty R (1995) Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma, Çevirenler: Mehmet Küçük, Alev Türker Ayrıntı Yayınları
- Seve L (1998) Felsefe Ve Siyaset Çeviren: Müntekim Ökmen: Toplumsal Değişim, İstanbul
- Strauss L, (1983) Katı Bir Bilim Olarak Siyaset Felsefesi çeviren Ramazan Arıkan Studies in Political Philosophy the university of Chicago press 1983
- Strathern P 90 Dakikada Foucault Türkçesi Dilara Dilmen Zeplin Kitap İstanbul 2016
- Şan E (2015) "Demokrasi ve Kriz Deneyimi" ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi 8(2), 17-32 ISSN ss.1309-1328
- Şan E Merleau Ponty Say Yayınları İstanbul 2015
- Tanilli S Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz? Say Yayınları İstanbul 1989
- Tekeli İ (1999) Modernite Aşılırken Siyaset, İmge Kitabevi, Ankara
- Tepe H Felsefe Söyleşileri 16: Fenomenoloji: "Şimdi ve Burada" söyleşi
02.04.2016-28.05.2016 Yönelimsellikten Yaşam Dünyasına E.Husserl Fenomenolojisi Üzerine Düşünmek
- Uluçakar, M (2014) "Richard Rorty Üzerine Bir Değerlendirme" Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi cilt 32 sayı 1 ss 229-247
- Vergin N (2003) Siyasetin Sosyolojisi Doğan Kitap İstanbul
- Yeke Yıldız Karagöz (2015) "Edmund Husserl Fenomenolojisi Açısından Hukuka Bakış" Beytulhikme An International Journal of Philosophy Volume 5 Issue 2 ss.33-67